

Губеладзе Ірина

аспірантка Інституту соціальної та
політичної психології НАПН України

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

В статті представлено дані емпіричного дослідження психологічних механізмів трансформації соціальної ідентичності молоді сільського походження в міській спільноті. Автором обґрунтовується методологія визначення цих механізмів, наводяться дані емпіричного дослідження, що пояснюють особливості їх функціонування в різних соціально-демографічних групах молоді.

Постановка проблеми. В умовах міграції сільської молоді до міста актуалізується проблема адаптації молодих людей до нових умов життя, що може виступати загрозою цілісності їх ідентичності. Однією з ефективних стратегій захисту власної ідентичності може бути ідентифікація з новою, більш значимою групою, що призводить до трансформації соціальної ідентичності [1]. Остання, що зумовлена міграційними процесами, характеризується високою динамічністю внутрішніх змін, зростанням загального напруження, розладом раніше стійких структур, а отже і зміною уявлень людини про саму себе, про світ та своє місце в ньому. Багато дослідників присвячувало свої роботи вивченню діалектичної природи соціальної ідентичності (її сталості та мінливості), її адаптаційних можливостей, а також трансформації соціальної ідентичності в умовах нестабільності суспільства (Дмітрієва Н. В. [2], Іванова Н. Л. [3], Коростеліна К. В. [4], Мікляєва А. В., Рущанцева П. В. [5], Павленко В.М., Корж Н. Н. [6]. Однак поза їх увагою залишаються психологічні механізми, що лежать в основі цих змін.

Метою цієї статті є характеристика психологічних механізмів трансформації соціальної ідентичності сільської молоді в міській спільноті за результатами емпіричного дослідження.

Під *психологічним механізмом трансформації соціальної ідентичності* будемо розуміти закріплений в психологічній організації особистості функціональний спосіб зміни сутності та змісту когнітивних, афективних, поведінкових компонентів соціальної ідентичності, у результаті якого актуалізуються одні і деактуалізуються інші сфери соціальної ідентичності, змінюється їх ієрархія і режим функціонування.

Методи та методики дослідження. Опитування проводилося серед молоді Сумської області. Середній вік респондентів 15-25 років. Загальна кількість опитаних 498 осіб. Параметрами, за якими респонденти об'єднувались у групи, були: походження респондентів, їх плани, щодо місця проживання на майбутнє, рід занять. Загалом було утворено умовно 8 соціально-демографічних груп: сільські старшокласники, міські старшокласники; студенти сільського, міського походження та із селищ міського типу; сільська працююча молодь, молодь сільського походження, що живе і працює у місті і міська працююча молодь.

Ми використали наступні методики: «Статуси ідентичності» Дж. Марсія, «Стратегії захисту ідентичності» Бреквел, «Інтерв'ю за статусом ідентичності», «Тест Его-ідентичності», «Опитувальник інтерперсонального діагнозу» Т. Лірі.

За результатами опитування із загальної кількості питань було відібрано ті, які є індикаторами трансформації соціальної ідентичності, пов'язаної із переїздом сільської молоді до міста. У просторі цих ознак було проведено факторний аналіз, що дозволив нам виділити значущих 8 факторів, що за своїм семантичним наповненням могли інтерпретуватися як психологічні механізми трансформації соціальної ідентичності: «ідеалізація власної групи», «деідеалізація власної групи», «групова деідентифікація»,

«активне залучення», «ідеалізація образу Я», «конфронтація», «деідеалізація образу Я» і «конформізм».

Далі ми проаналізуємо особливості функціонування виокремлених психологічних механізмів у різних соціально-демографічних групах молоді та визначимо специфіку вияву функціонального навантаження механізмів залежно від віку, статі, походження та планів на подальше місце проживання респондентів, рівня їх освіти та тривалістю проживання в місті. З метою увиразнення дії цих механізмів в залежності від соціально-демографічних показників респондентів, а також для з'ясування факту статистичної залежності між виділеними механізмами і соціально-демографічними характеристиками респондентів було застосовано метод двовимірного аналізу на основі використання тесту χ^2 , створенням таблиць спряженості і з'ясуванням статистичних критеріїв для них.

Механізм «ідеалізація власної групи» відображає схильність сільської молоді завищувати позитивні риси сільської молоді як власної групи, надавати їй більш позитивні описи і заперечувати її негативні риси. Дія цього механізму залежить від походження респондентів, їх освіти, планів на майбутнє та тривалості проживання в місті. Варто зазначити, що мова йде про оцінку респондентами саме сільської молоді як певної соціально-демографічної групи.

Механізм «ідеалізація власної групи» диференціюється відповідно до орієнтацій молоді на проживання в селі чи місті. Так, молодь сільського походження, що живе і працює в місті, найменше схильна ідеалізувати свою громаду (42,4%), у той час як працююча в селі молоді більш прихильно ставиться до своєї громади (63,9%). Цікавим є той факт, що серед студентів, найвище свою громаду оцінюють саме сільські студенти, що планують жити в місті (73,8%), і дещо менше сільські студенти, що орієнтуються на життя в селі (67,7%), хоча й не на статистично значущому рівні. Очевидно, як ті, так й інші об'єднані прагненням підтримати в новому для них, міському середовищі, позитивний образ сільської громади як високостатусної групи.

З точки зору *походження* респондентів, найбільша кількість селян (65,7%) має сильний прояв механізму «ідеалізація власної групи». Це говорить про те, що вони схильні описувати сільську молодь як власну групу в більш позитивних рисах, а ніж це робить міська молодь, чи молодь із селищ. Сильний прояв цей механізм має для 32,9% міської молоді та 41,2% молоді із селищ і маленьких міст ($\chi^2 = 0,000$, $p \leq 0,001$).

Механізм «ідеалізація власної групи» найсильніше актуалізується серед молоді з неповною середньою *освітою* (серед старшокласників) – 52,3% та з повною середньою освітою (переважно студенти перших-других курсів) – 54,1%. Чим вище освіта, тим слабше діє зазначений механізм ($\chi^2 = 0,047$, $p \leq 0,05$).

Прослідковується залежність між проявом механізму і планами респондентів на майбутнє. Серед молоді, яка планує жити в селі, 65,6% тих, у кого актуалізується механізм «ідеалізація власної групи». Серед молоді, що планує жити в селищі чи маленькому містечку, частка тих, хто має сильний прояв даного механізму, становить 56%, а серед зорієнтованих на місто – 48,1%. Різниця на дуже високому рівні статистичної значущості ($\chi^2 = 0,000$, $p \leq 0,001$).

Також відмічається лінійна залежність між актуалізацією механізму «ідеалізація власної групи» та *тривалістю проживання в місті*. Чим менше молода людина жила у місті, тим актуальнішим для неї є даний механізм. Найвища частка молодих людей, що мають сильний прояв даного механізму, серед тих, хто ніколи не жив у місті – 67,8%, жив у місті до двох років – 61,8%, жив від двох до чотирьох років – 55,9%, від п'яти до одинадцяти років – 55,8%, і весь час жив у місті – 34,0%. Різниця статистично значуща на рівні 0,001 ($\chi^2 = 0,000$).

Механізм «*деідеалізація власної групи*» відображає схильність сільської молоді нівелювати здобутки і позитивні риси власної групи, описувати сільську молодь у негативному образі. Цей механізм виявився чутливим до

таких ознак як вік, стать, походження, плани на майбутнє, освіта, тривалість проживання в місті.

Аналізуючи ступінь вираженості механізму «деідеалізація власної групи» можна відмітити, що серед сільської молоді сільського походження найбільш вираженим цей механізм виявився для молоді сільського походження, що живе і працює в місті (57,6%). Припускаємо, що переїхавши до міста і ставши членом міської громади, ця категорія молодих людей змінює своє ставлення до сільської молоді як власної групи і оцінює їх більш негативно. У такий спосіб відбувається трансформація уявлень сільської молоді про свою та іншу групу та їх характеристики. Як бачимо, їх уявлення про сільську молодь все більше наближається до подібних уявлень міської молоді.

Дія механізму «деідеалізація власної групи» диференціюється за *ознакою віку*. Чим старшими є респонденти, тим частіше для них актуальним є даний механізм. Так, лише для 42,6% респондентів віком від 15 до 17 років механізм «деідеалізація власної групи» має сильний прояв. 50,4% молодих людей віком від 18 до 21 років часто актуалізують даний механізм. Також він характерний для 62,3% молодих людей віком від 22 до 25 років ($\chi^2 = 0,001$, $p \leq 0,001$).

Аналізуючи кореляцію прояву даного механізму з ознакою *статі*, можна відзначити, що 61,1% жінок надають перевагу даному механізму, і лише 38,9% чоловіків. Серед тих, для кого характерна інтенсифікація даного механізму 53,3% становлять жінки і 45,3 % чоловіки ($\chi^2 = 0,018$, $p \leq 0,05$). Тож, як бачимо, для дівчат більш характерним є деідеалізація власної групи, тобто сільської спільноти, нівелювання її здобутків.

Дія механізму «деідеалізація власної групи» також диференціюється відповідно до *походження* респондентів. Серед тих, хто найбільше схильний негативно описувати сільську молодь, 41,2% становлять молоді люди із міста, 22,6% – із селищ і 36,2% – із сіл. При цьому серед міської молоді

64,3% схильні актуалізувати даний механізм, 54% молодих людей із селищ і 38,3% – із сільської місцевості ($\chi^2 = 0,000$, $p \leq 0,001$).

Відповідно до *планів*, які має сільська молодь на майбутнє дія даного механізму також диференціюється. Найбільша частка тих, у кого сильно активізований механізм деідеалізації власної групи саме серед молоді, зорієнтованої на проживання в місті (79,4%). Механізм деідеалізації власної групи властивий 52,7% молоді, що планує жити в місті, 52% молоді, зорієнтованої на проживання в селищі чи маленькому містечку, 31,2% – у селі і 63,6% бажаючих виїхати за кордон. Останню групу, хоча вона і не відображає безпосередньо бажання переїзду до міста, варто все-таки віднести до тих, хто не задоволений життям у власній громаді, на разі у селі, і має намір змінити свою регіональну спільноту, що власне і пояснює такий високий показник прояву механізму «деідеалізація власної групи» ($\chi^2 = 0,000$, $p \leq 0,001$).

Актуалізація механізму «деідеалізації власної групи» також позитивно корелює з рівнем *освіти* респондентів. Чим вище рівень освіти, тим інтенсивніше проявляється зазначений механізм. Так, «деідеалізацію власної групи» проявляють 36,1% молоді з неповною середньою освітою, 49,8% – осіб з повною середньою освітою, 52,1% – із середньою спеціальною, 56,6% – із неповною вищою і 67,7% із повною вищою освітою ($\chi^2 = 0,000$, $p \leq 0,001$).

Існує статистично значуща різниця у прояві даного механізму серед молоді в залежності від *тривалості проживання* в місті. Так, лише 23,8% тих, хто ніколи не жив у місті, а це переважно сільські старшокласники, схильні деідеалізувати власну групу сільської молоді. Серед молоді, що живе в місті до двох років, 54,5% актуалізують даний механізм. 34,3% – тих, хто живе в місті від двох до чотирьох років, 53,5% – від п'яти до одинадцяти років і 63,5% – тих, хто завжди жив у місті, тобто міської молоді. Як бачимо, найменше цей механізм властивий молоді, що ще не переїжджала до міста, яка не мала необхідності і можливості порівнювати сільську та міську

спільноти як ін- та аутгрупи, що власне і не створює передумов для актуалізації даного механізму. Більш загостреним це питання виявляється для молоді, що живе в місті до двох років, переважним чином це студенти сільського походження, які приїхали на навчання до міста. Вони вперше зіткнулися з ситуацією різності двох спільнот, перед ними постала необхідність не лише порівнювати ін- та аутгрупу, а й визначитися із власною позицією щодо цих спільнот. Як бачимо, трохи більше половини такої молоді схильні негативно описувати власну групу, тобто групу сільської молоді. Ближче до кінця навчання чи то ця проблема втрачає свою актуальність, чи то ставлення сільської молоді до власної групи змінюється. Оскільки лише для 34,3% респондентів цієї категорії є актуальним механізм деідеалізації власної групи. З віком для сільської молоді, що живе в місті від п'яти до одинадцяти років, знову більшою мірою стає властивий даний механізм. Припускаємо, що до цієї категорії респондентів увійшли переважно сільські молоді люди, що вже закінчили навчання і залишилися в місті на постійне місце проживання. Вони, як правило, вже мають роботу і сім'ю, і більшою мірою асоціюють себе із міським населенням, а отже і більш критично оцінюють сільську спільноту. Найвищий відсоток тих, хто схильний негативно оцінювати сільську молодь, саме серед міської молоді, яка все життя жила у місті.

Механізм *«групова деідентифікація»* передбачає заперечення уподібнення, ототожнення індивіда із власною групою, у даному випадку із групою сільської молоді. Його інтенсифікація зумовлюється прагненням сільської молоді переїхати у місто і стати членом іншої громади. Дія цього механізму змінювалася в залежності від походження респондентів, їх планів на майбутнє, рівня освіти і часу, який прожили опитувані у місті.

Найвищий рівень актуалізації механізму *«групова деідентифікація»* відбувається серед молоді сільського походження, що живе і працює у місті (74,6%). Цей показник статистично значущо відрізняється від сільської працюючої молоді (59%). Таку відмінність вже можна прослідкувати між

студентами сільського походження, що зорієнтовані на проживання в селі та місті.

Актуалізація механізму «групова деідентифікація» відбувається в залежності від *походження* респондентів. Так, найбільш актуальним цей механізм є для сільської молоді (59,1%), яка прагне змінити місце проживання і стати членом іншої громади. 44,8% міської молоді також продемонстрували сильний прояв даного механізму, однак у цьому випадку під зміною власної громади розуміється виїзд за кордон. Жоден представник міської спільноти не захотів переїхати до сільської місцевості чи хоча б принаймні до маленького містечка. І лише 37,4% молоді із селищ і маленьких містечок демонструють групову деідентифікацію і бажають стати членом іншої громади, а саме переїхати у місто ($\chi^2 = 0,000$, $p \leq 0,001$).

Також даний механізм виявився чутливим до *рівня освіти* респондентів. Так, схильні до прояву групової деідентифікації 54,6% молоді з неповною середньою освітою, 40,2 % – з повною середньою, 63,5% – із середньою спеціальною, 50,7% – із неповною вищою і 58,6% – із вищою освітою. При цьому більше половини (56,2%) серед тих, хто демонструє сильний прояв групової деідентифікації, припадає у сумі на осіб із неповною середньою і повною середньою освітою ($\chi^2 = 0,000$, $p \leq 0,001$).

Механізм «групова деідентифікація» виявився надзвичайно чутливим до *планів* молоді щодо майбутнього місця проживання. Найчастіше цей механізм проявляється серед молоді, що ще не визначилася зі своїми планами на майбутнє (66,7%) і та, що планує виїхати за кордон (63,6%). Можемо припустити, що існує внутрішня незадоволеність цієї молоді життям у своїй громаді і бажання будь-що змінити її, але ще напевно не існує розуміння того, яким чином це може відбуватися, що супроводжується невизначеністю планів, або ж загальною не вдоволеністю життям у країні. Серед тих, які планують жити у місті, 51,5% демонструють високий рівень групової деідентифікації. При цьому лише 41,6% молоді, зорієнтованої на

проживання у селі, і 36,0% молоді, що планує жити у селищі чи маленькому містечку, схильні до прояву даного механізму ($\chi^2 = 0,019$, $p \leq 0,05$).

Диференціація прояву групової деідентифікації прослідковується і в залежності від *тривалості проживання* в місті. Найбільше схильні актуалізувати даний механізм сільські старшокласники, які ніколи не жили в місті (67,1%). Також цей механізм характерний для 56,6% молоді, що живе в місті від двох до чотирьох років, 53,5 % молоді, яка живе в місті від п'яти до одинадцяти років. Лише 45,5% молоді, що живе в місті до двох років бажають стати членом іншої громади і переїхати до міста, і 41,8% тих, хто все життя живе в місті, тобто міської молоді, схильні проявляти групову ідентифікацію ($\chi^2 = 0,000$, $p \leq 0,001$).

Механізм «*активне залучення*» передбачає активну участь молоді у діяльності своєї громади, тобто свого села. Його дія зумовлена такими ознаками як стать, освіта і тривалість проживання в місті.

Диференціація прояву механізму «активне залучення» відбувається між сільською працюючою молоддю (41%) і молоддю сільського походження, що живуть і працюють в місті (59,3%). При цьому серед сільської молоді, що зорієнтована на проживання у місті з віком даний механізм все частіше актуалізується. А серед сільської молоді, яка планує жити в селі, найчастіше активне залучення проявляють студенти. Такі дані пояснюються загалом пасивними життєвими стратегіями мешканців сіл. Вони чи то не мають можливості, чи то не бажають брати участь у заходах і діяльності свого села.

Так, аналізуючи прояв механізму за ознакою *статі*, можна відмітити, що 53,1% дівчат і 46,1% юнаків схильні до прояву механізму «активне залучення». При цьому серед тих, хто має сильний прояв цього механізму 60,6% становлять дівчата і 39,4% юнаки. Такі результати свідчать про більш активну позицію дівчат, їх бажання брати участь у діяльності своєї громади, своєї групи ($\chi^2 = 0,037$, $p \leq 0,05$).

Також актуалізація даного механізму диференціюється в залежності від рівня освіти респондентів. При цьому 68,4% молоді із неповною вищою освітою мають тенденцію до сильного прояву механізму «активне залучення». В усіх інших групах дещо менше половини респондентів проявляють даний механізм: 43,5% молоді з неповною середньою освітою, 48% – з повною середньою освітою, 44,8% – із середньою спеціальною і 48,5% із вищою освітою ($\chi^2 = 0,000$, $p \leq 0,001$).

Прояв механізму «активне залучення» знаходиться у прямій залежності від *тривалості проживання* в місті. Так, даний механізм схильні проявляти 36,4% молоді, які ніколи не жили в місті, 44,2% молоді, яка живе в місті до двох років, 54,5% молоді, яка живе в місті від двох до чотирьох років, 58,1% тих, хто живе вже в місті від п'яти до одинадцяти років. При цьому 54,6% міської молоді також властивий цей механізм. Тобто, чим довше молода людина з сільської місцевості живе в місті, тим частіше вона долучається громадської активності, діяльності.

Психологічний механізм «*ідеалізація образу Я*» відображає схильність сільської молоді позитивніше описувати себе і власні здобутки у порівнянні з іншими молодими людьми, їх схильність покращувати власний образ. Даний механізм виявився чутливим до таких ознак як вік, походження респондентів, плани на майбутнє та тривалістю проживання в місті.

Увиразнивши дію даного механізму відповідно до соціально-демографічних груп молоді, з'ясовується, що найвищий ступінь вираженості цього механізму прослідковується серед молоді сільського походження, що живе і працює в місті (66,1%), а також серед студентів сільського походження, що планують жити в місті (54,6%). У той час, як найслабше цей механізм проявляється серед сільської працюючої молоді (23%) та студентів сільського походження, що планують жити в селі (37,1%). Таке сприйняття себе пояснюється тим, що молодь сільського походження, яка планує чи вже живе у місті, позитивніше сприймає себе і свої можливості. У той же час, сільська молодь, що зорієнтована на проживання в селі, доволі низько оцінює

себе, свої досягнення і можливості. Вона демонструє незадоволеність собою і мало вірить у себе. Очевидно самосприйняття молодого людиною своїх можливостей певним чином зумовлює її бажання і готовність змінити щось у своєму житті, в даному випадку переїхати в місто і мати можливість самореалізуватися в новому середовищі.

Порівнюючи молодь сільського походження, що живе і працює в місті, та міську працюючу молодь, можна помітити, що остання хоча і доволі позитивно (51,9%), але все ж таки скромніше оцінює себе і свої можливості, а ніж молодь сільського походження (66,1%). Очевидно таке прагнення сільської молоді до самоствердження в новому середовищі зумовлює їх дещо завищену самооцінку і впевненість у собі, в той час як міська молодь не відчуває потреби у самоствердженні за рахунок підвищення самооцінки.

Порівнюючи прояв механізму «ідеалізація образу Я» у різних вікових групах, можна відмітити, що сильний прояв цього механізму властивий 52,5% молоді від 15 до 17 років, 52,1% молоді віком від 18 до 21 року та 39% – від 22 до 25 років. Їх схильність описувати себе у позитивних тонах зменшується з віком ($\chi^2 = 0,014$, $p \leq 0,05$).

Також прояв даного механізму залежить від походження респондентів. 57,7% міської молоді схильні ідеалізувати власний образ, 48,7% молоді із селищ і маленьких містечок, а також 45,6% сільської молоді ($\chi^2 = 0,006$, $p \leq 0,01$). Як бачимо, сільська молодь рідше ідеалізує власний образ.

В залежності від планів молоді на майбутнє прояв механізму «ідеалізація образу Я» дещо диференціюється. Так, 52,8% молоді, зорієнтованої на проживання в місті, схильна до прояву цього механізму, 52% молоді, що планує жити в містечках, 34,4% – молоді, що планує жити в селі. Виходить, що молодь, яка планує жити в місті чи виїхати за кордон (51,5%) значно частіше схильна описувати себе в позитивних ознаках у порівнянні з тими, хто планує жити в селі ($\chi^2 = 0,005$ $p \leq 0,01$). У даному контексті виникає питання, що є першочерговим: впевненість у собі, позитивна самооцінка, що забезпечує інтеграцію в міську громаду і

ефективну самореалізацію в її умовах чи бажання стати членом міської спільноти, що зумовлює формування позитивного самосприйняття.

Ідеалізація образу Я також залежить від *тривалості проживання* в місті. Так, 36,4% молоді, що ніколи не жила в місті схильна ідеалізувати власний образ, 41,8% – молоді, що живе в місті до двох років, 52,4% – молоді, що живе в місті від двох до чотирьох років та 59,3% тих, хто прожив від п'яти до одинадцяти років. При цьому міська молодь, що відповідно завжди жила в місті, у 56,3% випадках ідеалізує власний образ Я ($\chi^2 = 0,000$, $p \leq 0,001$). Тож, чим довше сільська молодь живе в місті, тим позитивніше вона оцінює себе, схильна частіше ідеалізувати власний образ. Напевно, у структурі їх самосприйняття таке порівняння себе з тими однолітками, що залишилися жити в селі, править чинником формування такого ідеалізованого образу Я. Оскільки сільська молодь (старшокласники) проявляє сильне бажання будь-що мігрувати до міста у пошуках роботи і кращого життя, то відповідно ситуація їх переїзду сприймається як успіх і створює всі підстави для ідеалізації себе.

Механізм «*деідеалізація образу Я*» відображає схильність сільської молоді описувати себе у негативніших характеристиках й нівелювати власні здобутки. Чутливим цей механізм виявився до віку, статі, рівня освіти, а також тривалості проживання в місті.

Розглядаючи дію механізму «*деідеалізація образу Я*», варто зазначити, що у семантичному значенні він наближається до відчуття людиною певною мірою зневіри у себе. Як бачимо, серед сільської молоді така зневіра більш притаманна молоді сільського походження, що живе і працює у місті (69,5%), а також студентам сільського походження, що планують жити у селі (62,9%).

Вікова динаміка прояву «*деідеалізації образу Я*» демонструє збільшення рівня актуалізації цього механізму з віком. Так, 46,1% молоді 15-17 років, 48,9% молоді від 18 до 21 року та 61,6% молоді від 22 до 25 років схильні до деідеалізації власного образу ($\chi^2 = 0,007$, $p \leq 0,01$).

Дівчата більше схильні до прояву цього механізму (53,7%), а ніж юнаки (45,3%) на статистично значущому рівні ($\chi^2 = 0,013$, $p \leq 0,05$).

Важливим чинником, що впливає на ступінь вияву цього механізму, є *освіта* респондентів: чим вище рівень освіти, тим частіше респонденти схильні до «деідеалізації образу Я» ($\chi^2 = 0,025$, $p \leq 0,05$).

Актуалізація даного механізму також корелює із *тривалістю проживання* в місті. Чим довше респондент живе в місті, тим інтенсивніше проявляється механізм «деідеалізація образу Я». Найвищий рівень прояву він отримав серед молоді, що живе в місті від п'яти до одинадцяти років (65,1%), а найнижчий – серед тих, хто ніколи не жив у місті (42,7%).

Механізм «*конфронтація*» відображається у схильності сільської молоді до протистояння, постійних протиріч з метою захисту власних інтересів. Актуальність цього механізму залежить від віку, статі, походження, планів на майбутнє та тривалості проживання в місті.

Найчастіше проявляють протистояння і схильність до протиріч сільські старшокласники. З віком ці прояви зменшуються. Особливо це стосується молоді сільського походження, яка зорієнтована на проживання в місті. Порівнюючи сільську працюючу молодь та молодь сільського походження, яка живе і працює в місті, видно, що остання значно рідше проявляє конфронтацію. Примітно, що серед міської молоді частота прояву конфронтації залишається майже незмінною і не перевищує 45%.

Вікова динаміка функціонування цього механізму демонструє, що 58,5% молоді віком від 15 до 17 років, 45,1% 18 – 21-річної молоді та 49,3% молоді віком від 22 до 25 років схильні до конфронтації ($\chi^2 = 0,002$, $p \leq 0,01$).

Прослідковуються також і *статеві* відмінності у прояві «конфронтації». Так, 56,5% чоловіків та 45,1% жінок схильні до супротиву і протистояння ($\chi^2 = 0,001$, $p \leq 0,001$).

Механізм «конфронтація» виявився доволі чутливим до *походження* респондентів. Найвищий рівень прояву цього механізму демонструють 58,6%

вихідців із села, 44,4% – міської молоді і 39,0% – вихідців із селищ і містечок ($\chi^2 = 0,000$, $p \leq 0,001$).

Функціонування механізму істотно корелює також із *планами* респондентів на майбутнє. Найвищий рівень актуалізації цього механізму властивий тій частині молоді, що ще не визначилася зі своїми планами (75%), що дає підстави говорити про наявність внутрішнього конфлікту між бажанням і неможливістю планувати своє життя відповідно до бажань (жити у місті), що безумовно може стимулювати прояв різних негативних тенденцій у стосунках з оточуючими, в тому числі і конфронтації. Також доволі високий показник прояву цього механізму виявився серед молоді, що планує жити в селі (60%). Найменше він властивий молоді, яка планує виїхати за кордон (30,3%). Різниця на статистично значущому рівні ($\chi^2 = 0,007$, $p \leq 0,01$).

Тривалість проживання в місті, також впливає на актуалізацію механізму «конфронтація»: чим довше людина живе в місті, тим менше вона схильна до супротиву, протиріч і конфронтації ($\chi^2 = 0,000$, $p \leq 0,001$). Найвищий ступінь прояву цього механізму продемонстрували сільські старшокласники, які ніколи не жили в місті (67,1%), потім молодь, що живе в місті до двох років (53,3%). Цей механізм властивий 46,9% молоді, що живе в місті від двох до чотирьох років, і 47,7% молоді, що мешкає в місті від п'яти до одинадцяти років. При цьому міська молодь, яка протягом всього життя жила в місті лише у 43,5% випадках проявляє конфронтацію. Тобто чим довше людина живе в місті, тим рідше вона схильна до протистояння і супротиву. По перше, високий рівень незадоволеності життям мешканцями села зумовлює формування й узвичаєння ними конфліктних і агресивних стратегій побудови взаємин. По друге, високий рівень зайнятості і соціальної активності мешканців міста унеможлиблює чи то значно зменшує їх концентрацію на суперечностях і схильність до конфронтації. Вони не витрачають стільки часу на супротив і конфронтацію. Емоційний зв'язок між городянами доволі слабкий, через що для них легше відмовитись від

складних взаємин, а ніж витратити сили на протистояння. У той час як сільські мешканці схильні до фіксації на власних переживаннях, у даному випадку на конфліктному протистоянні.

Механізм «конформізм» реалізується у відсутності в особи власної позиції, її пасивне прийняття існуючих речей, панівних думок, а також у прагненні сільської молоді прислухатися до думки оточуючих, діяти як усі, давати іншим право приймати рішення. Дія цього механізму залежить від соціально-демографічної групи молоді, планів респондентів на майбутнє, рівня їхньої освіти і тривалості проживання в місті.

Найчастіше до конформізму схильні молоді люди, які живуть і працюють в селі (68,9%), та студенти сільського походження, що планують жити в селі (66,1%). При цьому найрідше цей механізм актуалізується серед студентів із сіл і селищ, що зорієнтовані на проживання в місті (28,5% і 38,7% відповідно). Отримані дані підтверджують ідею домінування пасивних стратегій життєконструювання сільським населенням. При цьому бажання сільської молоді жити в місті і стати активним членом міської громади спонукає приїжджу молодь відмовитися від пристосуванських стратегій, й активно включатися в нове середовище.

В залежності від планів респондентів на майбутнє місце проживання рівень конформізму теж диференціюється. Так, найчастіше схильні до конформізму молоді люди, які взагалі не визначилися зі своїми планами на майбутнє (91,7%), потім – молоді люди, які планують жити в селі (65,6%).

Прояв даного механізму виявився чутливим рівня освіти респондентів. Найчастіше конформізм проявляють молоді люди із середньою спеціальною освітою (66,7%) і найрідше (39,4%) – із вищою освітою.

Висновки. Таким чином, підводячи підсумок, можна сказати, що в основі процесу трансформації соціальної ідентичності, зумовленої міграцією сільської молоді до міста, покладено вісім основних психологічних механізмів: «ідеалізація власної групи», «деідеалізація власної групи», «групова деідентифікація», «активне залучення», «ідеалізація образу Я»,

«конфронтація», «деідеалізація образу Я» і «конформізм». Їх функціонування й актуалізація залежить від різних соціально-демографічних показників молоді та їх вмотивованості на проживання в місті, а також від етапу трансформації соціальної ідентичності. Так, для студентів сільського походження, які планують жити у місті, і фактично переживають перший етап трансформації соціальної ідентичності, характерна дія таких психологічних механізмів як «ідеалізація власної групи», «групова деідентифікація», «конфронтація», «ідеалізація образу Я». Серед молоді сільського походження, яка живе і працює в місті, найбільше актуалізуються механізми «деідеалізації власної групи», «групова деідентифікація», «активне залучення», «ідеалізація образу Я» та «деідеалізація образу Я» (другий етап трансформації).

Література:

1. Ключко В. Е. Самореализация личности : системный взгляд / В. Е. Ключко, Э. В. Галажинский. – Томск : ТГУ, 1999. – 154 с.
2. Дмитриева Н. В. Психологические факторы трансформации идентичности : дис. ... доктора психол. наук / Н. В. Дмитриева. – Новосибирск, 1999.
3. Иванова Н. Л. Социальная идентичность : теория и практика / Н. Л. Иванова, Т. В. Румянцева. – М. : Изд-во СГУ, 2009. – 455с.
4. Коростелина К. В. Структура и динамика системы социальной идентичности : дис. ... доктора психол. наук : 19.00.05/ Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского / К.В. Коростелина. – Симферополь, 2003. – 446с.
5. Микляева А. В. Социальная идентичность личности : содержание, структура, механизмы формирования. Монография / А.В. Микляева, П.В. Румянцева. – 2008. – 118с.
6. Павленко В. Н. Трансформация социальной идентичности в посттоталитарном обществе / В. Н. Павленко, Н. Н. Корж // Психологический журнал. – 1998. – Т.19. - №1. – С.75-88.